

GATA ASKERİ TIP FAKÜLTESİ'NDE GERÇEKLEŞTİRİLEN MADDE BAĞIMLILIĞI KONULU PANELİ DİNLEMeye GELENLERDE BAĞIMLILIK YAPICI MADDE KULLANIMININ ANKET YÖNTEMİ İLE SORGULANMASI

Questioning the Substance Use Among the Attendants of Substance Dependence
Panel Organized in Gülhane Military Medical Faculty

Dr. Hakan Kayır¹, Dr. İlker İpekdağ¹, Dr. Alper Evrensel¹, Dr. İ. Tayfun Uzbay²

Özet

Amaç: Madde bağımlılığı özellikle gelişmekte olan ülkelerde giderek artmakta olan bir sorundur. 1998 yılında Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Askeri Tıp Fakültesi'nde düzenlenen "madde bağımlılığı" konulu panelde, bir anketle katılımcıların madde kullanım durumu ve konuyla ilgili görüşlerinin sorgulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Düzenlenen paneli dinlemeye gelen katılımcılara hazırladığımız anket formlarından dağıtılarak katılımcılar hakkında genel bilgiler, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma durumları ve madde bağımlılığı hakkında düşünceleri sorgulandı. Dağıtılan 362 formdan 344 tanesi (%95) değerlendirmeye alındı.

Bulgular: Değerlendirme sonucunda katılımcılar arasında sigara kullanımı %39, alkol kullanımı %40, bunların dışındaki illegal maddeleri kullanım oranı ise %2.3 olarak saptanmıştır. Sadece sigara veya alkol kullananlarda başka bir maddeyi kullanım eğilimi artmaktadır. Sigaraya başlama yaşı erkeklerde ortalama 15.7, kadınlarda 18.12; alkole başlama yaşı erkeklerde 17.0, kadınlarda 19.8 bulunmuştur. Katılımcıların %71'i madde bağımlılığının ciddi bir sorun olduğunun farkındadır. Mücadele konusunda ise büyük bir kesim (%87) aile ve toplumun bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Sonuç: Katılımcıların sigara ve alkol kullanım oranının oldukça yüksek olduğu bulunmuştur. Maddelerin birlikte kullanımının daha yaygın olduğu ve madde kullanmaya başlamada arkadaş çevresinin etkili olduğu saptanmıştır. Tüm topluma yayılmış daha geniş çaplı epidemiolojik araştırmalar yapılması bağımlılık ile mücadelede daha etkin taktikler geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alkol, Sigara, Madde Bağımlılığı

Summary:

Object: Substance dependence is a growing problem especially in developing countries. It was aimed at questioning substance abuse status and knowledge of attendants and commenting the results via a questionnaire in the panel about substance dependence has been arranged in Gülhane Military Medical Academy (GATA) in 1998.

¹ Uz. Dr. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Askeri Tıp Fakültesi

² Doç. Dr. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Askeri Tıp Fakültesi

Method: Questionnaire forms have been given to each attendant. Personal information, substance abuse status and thoughts about substance dependence have been questioned. 344 of 362 questionnaire sheet (95%) accepted for study.

Results: Analysis showed that smoker rate is 39%, alcohol abuser rate is 40% and illicit drug user rate is 2.3% among the responders. Affection of using another substance increases in responders using only cigarette or alcohol. Initial age for smoking is 15.7 in males and 18.12 in females; initial age for alcohol is 17 in males and 19.8 in females. 71% of responders are aware of severity of substance dependence. Large amount of responders (87%) agree that people and family must be educated for substances to reduce the rates of dependence.

Discussion: It is found that smoking and alcohol using rates of attendants are really high. Also found that using substances with another is more common, and friendship connection is the main cause for beginning to use substances. Epidemiological researches which contain more and different people will help us to find more effective ways to reduce the substance dependence.

Key Words: Alcohol, Cigarette, Substance Dependence

Giriş

Madde bağımlılığı, gelişmiş ülkelerde ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Toplumların özellikle genç popülasyonu madde bağımlılığının risk gurubunu oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1998'de yayınlanan hükümet raporuna göre gençler arasında marihuananın deneme oranı %39.6, günlük sigara içim oranı ise %24'tür. Bu ülkelerde alınan önlem ve yürütülen çalışmalar sayesinde bu oranlar az da olsa düşme eğilimine girmiştir (1). Gelişmekte olan ülkelerde ise durum tersinedir; henüz madde kullanım boyutu gelişmiş ülkelerdeki rakamlara ulaşamamış görünmekle beraber hızla artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) raporlarına göre, Türkiye yılda 1 milyar litre alkol tüketimiyle dünya alkol tüketiminde üçüncü sıradadır (11). Adli Tıp Kurumu raporlarına göre de Türkiye'de 1986-1991 yılları arasında bağımlılık yapıcı maddelere bağlı ölümlerde %81 oranında artış gözlenmiştir. Bu veriler göz önüne alındığında, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de problemin boyutunun ve niteliğinin bir an önce belirlenip gereken önlemlerin hızla alınmasının özellikle madde bağımlılığı ile mücadeledeki önemi ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı ile ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (22-24). Basında yer alan bir habere göre Türkiye'de sigara tüketimi 1994'ten beri yılda %6 ila 10 arasında, nüfus artış hızının yaklaşık üç katı daha fazla artmaktadır (22). Basında yer alan başka bir çalışmanın sonuçlarına göre genç popülasyonda esrar deneme oranı %3, on kereden fazla esrar kullanma oranı %0.6; uçucu madde deneme oranı %8.8, on kereden fazla kullanım oranı %1.3'tür (23). Aynı çalışmaya göre son bir yıl içerisinde eroin kullanım sıklığı %1.5, kokain kullanım sıklığı %1.4'tür.

Bir tıp fakültesini de içine alan başka bir çalışmada ise (2) sadece sigara içimi sorgulanmış ve öğrencilerin %33.9'unun sigara kullandığı saptanmıştır. Yedi tıp fakültesinde sigara içme sıklığının sorgulandığı bir başka çalışmanın sonuçlarına göre erkekler arasında günlük sigara içme oranı %30'dur (3). Doktorlar arasında sigara kullanımı bir çalışmada %43.8 (25), bir başka çalışmada ise %28.5 oranında saptanmıştır (26).

Çeşitli ülkelerde, tıp fakültesi öğrencileri arasında yapılmış çalışmalar, madde bağımlılığıyla mücadelede önemli bir yere sahip olan bu kesimin aldığı eğitim doğrultusunda, toplumun geneline göre daha az madde kullandığını göstermiştir (4,8,9,16). Nitekim, Avustralya'da genel popülasyonun 18-24 yaş gurubunda sigara kullanımı %36 iken tıp fakültesi öğrencilerinde bu oran %2.9'dur (8). Çin'de ise, toplum genelinde erkeklerde %63 olan sigara kullanım oranı erkek tıp fakültesi öğrencilerinde %37.7'ye düşmektedir (9). ABD ve İngiltere'de yapılan iki çalışmada da tıp fakültelerinin erkek öğrencilerinde madde kullanımının total popülasyondaki erkeklerden düşük, kadın öğrencilerinde ise total popülasyondaki kadınlardan fazla olduğu bulunmuştur (4,16).

Sunulan çalışmada, 1998 yılında GATA'da gerçekleştirilen madde bağımlılığı panelini (32) dinlemeye gelenler arasında alkol, sigara ve diğer maddelerin kullanımının anket yöntemiyle sorgulanması ve sonuçların değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Madde bağımlılığı hakkında, GATA Halil Akçiçek konferans salonunda, 5 Mart 1998 tarihinde düzenlenen panele katılan izleyiciler arasında sigara, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerin kullanım sıklığını, madde bağımlılığı hakkında bilgi düzeylerini, panel başlamadan önce izleyicilere dağıtılan bir anket formu (Ek 1) ile sorguladık.

Panelin yeri ve zamanı fakültemizin çeşitli yerlerine astığımız afişlerle hastane personeline duyuruldu. Bunun yanında Ankara'daki diğer üniversitelere de duyurular gönderildi. Salonun girişinde gelen her izleyiciye bir anket formu verilerek eksiksiz doldurulması ve çıkışta teslim etmesi rica edildi. Anket formları arkalı önlü bir sayfadan oluşuyordu ve panelistler tarafından tasarlanmıştı. Anketin başlangıcında anketin amacını anlatan bir açıklama bölümü bulunmaktaydı. Bu açıklamada madde bağımlılığının DSÖ tarafından en önemli üç sağlık probleminden biri olduğu, ülkemizin bilinçlendirme ve mücadelede yetersiz kaldığı, bizim amacımızın sorunun anlaşılmasına ve kişilerin bilinçlendirilmesine katkıda bulunmak olduğuna değiniliyordu. Bu sayede izleyicilerin ankete daha ciddi yaklaşımları sağlanmaya çalışıldı.

Ankette öncelikle yaş, cinsiyet, meslek ve öğrenim durumu sorgulandı. Öğrenim guruplarındaki "lise öğrencisi" alt gurubunda çoğunlukla sağlık astsubay öğrencileri; "lise mezunu" alt gurubunda astsubaylar; "üniversite mezunu" alt gurubunda doktorlar, hemşireler (yüksek hemşire ve ön lisans), subaylar ve diğer meslek guruplarından katılımcılar; "üniversite öğrencisi" alt gurubunda ise tıp fakültesi ve hemşirelik öğrencileri ile az sayıda çeşitli fakültelerde okuyan öğrenciler yer almaktadır. Daha sonraki iki bölümde sigara ve alkol için katılımcıların bu maddeleri kullanıp kullanmadıkları, kullanıyorlarsa miktarı, kullanmaya başladıkları yaş, başlamada etkili olan faktörler sorgulandı. Sonraki başlık altında sigara ve alkol dışında bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanmayı düşünüp düşünmedikleri, eğer düşündüler ise kullanıp kullanmadıkları, bunu izleyen dört başlık altında ise katılımcılara gençleri madde bağımlılığına iten nedenler, madde bağımlılığının Türkiye'deki boyutu ve mücadele için yapılması gerekenler hakkında düşünceler ile çevrelerinde madde bağımlısı bulunup bulunmadığı konusunda fikirleri soruldu. Son olarak da panel hakkında görüşlerini bildirmeleri istendi.

Bulgular

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%95) anket formlarını doldurarak teslim etmiştir. Anket formlarının 344 adedi değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınanların 175'i erkek (%51), 166'sı kadındır (%49). (üç kişi bu seçeneği yanıtlanmamıştır). Katılımcıların yaş ortalaması ise 22±0.43'dür. Ankete katılanların 134'ü (%39) sigara, 136'sı (%40) alkol kullanmaktadır. Hem sigara hem de alkol kullanan 85 kişi vardır (%25). Bu durumda sigara kullananlarda alkol kullanma oranı %63.4, alkol kullananlarda sigara kullanma oranı ise %62.5 olmaktadır. Cinsiyetin sigara ve alkol kullanımı ile ilişkisini gösteren veriler Tablo 1'de sunulmuştur. Sigara kullanımında cinsiyetler açısından fazla fark yoktur. Bununla beraber alkol kullanımı oranı erkeklerde daha fazladır. Alkol ve sigaranın birlikte kullanımı ise her iki cinsiyette eşit miktardadır.

TABLO 1: Cinsiyet Dağılımları ile Sigara ve Alkol Kullanımı

Cinsiyet	Erkek	Kadın	Yazmayan	Toplam
Sayı (%)	175 (51)	166 (49)	3	344 (100)
Sigara Kullanımı: Sayı (%)	66 (38)	66 (40)	2	134 (39)
Alkol Kullanımı: Sayı (%)	81 (46)	54 (32)	1	136 (40)
Sigara ve Alkol Kullanımı Sayı (%)	42 (24)	42 (25)	1	85 (25)

Katılımcıların yaş dağılımları ile sigara ve alkol kullanma ile ilgili verileri Tablo 2’de, öğrenim durumuna göre dağılımları ile sigara ve alkol kullanma ile ilgili verileri Tablo 3’de özetlenmiştir. Katılımcıların yaklaşık 1/3’ü (%35) 18-20 yaş gurubundadır. Yaş guruplarının sigara, alkol ve her iki maddeyi kullanma oranlarında yaşla birlikte artış gözlenmektedir. Anket formunda yaş ile ilgili bölümü yanıtlanmayanlarda sigara ve alkol kullanma oranı en yüksektir (sigara %50, alkol %59). Bununla beraber, 18-20 yaş grubu ile karşılaştırıldığında, 21-23 yaş gurubunda %34’den %43’e çıkan sigara, %30’dan %43’e çıkan alkol ve %19’dan %29’a çıkan her iki maddeyi kullanma oranları dikkat çekicidir.

TABLO 2: Yaş Gurupları İle Sigara ve Alkol Kullanımı

Yaş Gurupları	16-17	18-20	21-23	>23	Yazmayan	Toplam
Sayı (%)	69 (20)	120 (35)	49 (14)	62 (18)	44 (13)	344 (100)
Sigara Kullanımı Sayı (%)	23 (33)	41 (34)	21 (43)	27 (44)	22 (50)	134 (39)
Alkol Kullanımı Sayı (%)	19 (28)	36 (30)	21 (43)	34 (55)	26 (59)	136 (40)
Sigara ve Alkol Kullanımı Sayı (%)	13 (19)	23 (19)	14 (29)	20 (32)	15 (34)	85 (25)

TABLO 3: Öğrenim Durumu İle Sigara ve Alkol Kullanımı

Öğrenim Durumu:	Lise	Lise Mezunu	Üniversite	Üniversite Mezunu	Yazmayan	Toplam
Sayı (%)	85 (25)	6 (2)	132 (39)	80 (23)	41 (12)	344 (100)
Sigara Kullanımı Sayı (%)	31 (36)	4 (67)	44 (33)	34 (45)	21 (51)	134
Alkol Kullanımı Sayı (%)	24 (28)	3 (50)	41 (31)	44 (55)	24 (59)	136
Sigara ve Alkol Kullanımı Sayı (%)	17 (20)	2 (33)	26 (20)	26 (32)	14 (34)	85

Katılımcılar arasında en büyük gurubu üniversite öğrencileri oluşturmaktadır (%39). Sadece 6 üyesi bulunan lise mezunu ve öğrenimini belirtmeyen gurup haricindeki guruplar arasında sigara ve alkol kullanımının üniversite mezunu kesimde daha fazla olduğu izlenmektedir (sırasıyla %45 ve %55). Aynı durum sigara ve alkolün birlikte kullanımı için de geçerlidir (%32).

Sigara kullanımı miktarı üç gurup altında toplanmıştır. Günde bir paketten az içenler 92 kişi (%68.7) ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Günde bir ile iki paket arasında kullanan 34 kişi (%25.4), iki paketten fazla kullananlar ise 6 kişidir (%4.5). İki katılımcı bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Alkol kullanım sıklığı ile ilgili soruda ise “özel günlerde ve toplantılarda” seçeneğini işaretleyen katılımcı sayısı 101 (%74); haftada bir kez

kullanan 17 (%13), ayda bir kez kullanan ise 14 (%10) kişidir. Üç kullanıcı her gün alkol aldığını belirtirken bir kişi kullandığı alkol miktarını belirtmemiştir. Bir paketten fazla sigara kullanan 40 kişinin 31'i alkol kullanmaktadır (%77.5).

Çalışmamızda, sigaraya başlama yaş ortalaması 16.95 ± 0.29 bulunmuştur. Başlama yaşı erkeklerde 15.77 ± 0.42 , kadınlarda 18.12 ± 0.33 'dür. En küçük sigaraya başlama yaşı ise 10 olarak saptanmıştır (iki kişi).

Alkole başlama yaşı ortalama olarak 18.16 ± 0.30 'dur. Bu ortalama erkeklerde 17.01 ± 0.31 , kadınlarda ise 19.79 ± 0.53 bulunmuştur. Alkole en küçük başlama yaşı ise 11'dir (üç kişi).

Öğrenim durumuna göre en çok sigara (%45) ve alkol (%55) kullanan grup olan üniversite mezunlarının sigaraya başlama yaş ortalaması 19.5 ± 0.53 , alkole başlama yaş ortalaması ise 21.03 ± 0.60 bulunmuştur.

Sigaraya başlama yaşı 16 ve altında olan 58 katılımcının 33'ü (%57) aynı zamanda alkol de kullanmaktadır.

Katılımcıların sigara ve alkole başlama nedenleri ayrı ayrı sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtlar ve bu yanıtları verenlerin kullandıkları maddeye başlama yaşları Tablo 4'de özetlenmiştir. Hem sigara hem de alkol için, başlama nedeni olarak, katılımcıların %40'ı "arkadaş çevresi"ni göstermiştir. Sigara için ikinci sırada "kişisel problemler" gösterilirken (%28), alkol için "diğer nedenler" öne sürülmüştür (%23). Sigara kullananlardan başlama nedeni olarak arkadaş çevresini gösterenlerin yaş ortalaması 17.03 ± 0.42 , alkol kullananlardan aynı nedeni öne sürenlerin başlama yaşı 18.67 ± 0.52 'dir.

TABLO 4: Başlama Nedenleri ve Başlama Yaşı Ortalamaları

	Başlama Nedenleri	Arkadaş Çevresi	Kişisel Problemler	Özenti ve Merak	Diğer	Yazmayan
S İ G A R A	Sayı (%)	53 (40)	37 (28)	31 (23)	13 (10)	-
	Başlama Yaşı Ortalama	17,03	17,91	17,93	16,23	-
A L K O L	Sayı (%)	55 (40)	11 (8)	29 (21)	31 (23)	10 (7)
	Başlama Yaşı Ortalama	18,67	16,9	17,94	17,85	17,66

Katılımcıların 41 tanesi (%12) alkol ve sigara dışında bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birini denemeyi düşündüğünü belirtmektedir. Bu sayı sigara ve alkol kullanmayanlarda 13 (%8.3) iken sigara içenlerde 19 (%14.2), alkol kullananlarda 24 (%17.6), sigara ve alkol kullananlarda 15 (%17.6) kişidir.

Katılımcılardan 70'i (%20) yakın çevrelerinde (akraba, tanıdık...) sigara dışında madde bağımlısı olduğunu bildirmiştir. Bu sayı alkol kullananlarda 31 (%23), sigara kullananlarda 37 (%28), madde kullanmayı düşünmüş olanlarda 16 (%39), madde kullananlarda ise 4'tür (%50).

Sigara, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili soruların ardından katılımcılardan özellikle gençleri madde bağımlılığına iten sebepler hakkında kendi fikirlerini öncelik sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Verilen "aile içindeki olumsuz ortam", "gencin psikolojik sorunları", "arkadaş çevresi", "özendirici televizyon programları", "özendirici dergi ve gazete yazıları", "macera ve değişik şeyler deneme merakı" seçeneklerinin yanı sıra katılımcıların kendi fikirlerini yazmaları için de bir seçenek boş bırakılmıştır. Bu seçeneklerin ilk sıraya konulma oranları katılımcıların genelinde, sigara kullanan grupta, alkol kullananlarda, sigara ve alkol kullananlarda ve hiç bir madde kullanmayanlarda ayrı ayrı hesaplanmış ve Tablo 5'te özetlenmiştir. Tüm gruplarda ilk sıraya en sık konulan seçenek "arkadaş çevresidir". Bunu

katılımcıların genelinde “psikolojik sorunlar” izlerken alkol kullanan grupta ve herhangi bir madde kullanmayanlarda “aile içi olumsuz ortam” ikinci sırayı almıştır.

TABLO 5: Özellikle Gençleri Madde Bağımlılığına İten Sebeplerin Birinci Sıraya Konulma Sayı ve Oranları:

	Tüm Katılımcılarda		Sigara Kullananlarda		Alkol Kullananlarda		Madde Düşünen ve Kullananlarda		Madde Kullanmayanlarda	
	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%
Arkadaş Çevresi	135	40	50	37	45	33	13	27	72	45
Psikolojik Sorunlar	81	24	31	23	31	23	9	18	34	21
Aile içi Olumsuz Ortam	81	24	29	22	36	26	8	16	35	22
Macera ve Değişik Şeyleri Deneme Merakı	25	7	14	10	15	11	8	16	7	4
Özendirici Yayınlar	8	2	6	4	4	3	2	4	1	1
Diğer	4	1	1	1	1	1	0	0	3	2

Sigara ve alkol dışında madde kullanmış olan sekiz kişi (%2.3) bulunmaktadır. Bu kişilerin tüm özellikleri Tablo 6’da gösterilmiştir.

TABLO 6: Sigara ve Alkol Dışında Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Katılımcıların Özellikleri:

	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Sigara Kullanımı	Sigara Miktarı	Sigaraya Başlama Yaşı	Sigaraya Başlama Nedeni	Alkol Kullanımı	Alkol Sıklığı	Alkol Yaşı	Alkol Nedeni
1	18	Erkek	LÖ	Evet	> 2 Paket	12	Özenti	Evet	Ayda bir kez		Merak
2	-	-	-	Evet	1 - 2 Paket	14	AÇ	Evet	ÖG	25	AÇ
3	26	Erkek	ÜÖ	Evet	1 - 2 Paket	23	Kişisel Problemler	Evet	ÖG	16	AÇ
4	46	Erkek	Doktor	Hayır	-	-	-	Evet	ÖG	17	AÇ
5	-	Kadın	ÜÖ	Hayır	-	-	-	Hayır	-	-	-
6	16	Erkek		Hayır	-	-	-	Hayır	-	-	-
7	18	Kadın	ÜÖ	Hayır	-	-	-	Hayır	-	-	-
8	24	Kadın	Subay	Hayır	-	-	-	Hayır	-	-	-

Tablo 6 Devamı

	Madde Kullanımı	Madde Bağımlılığı Sebepleri (1.sıra)	Madde Bağımlılığı Sebepleri (2.sıra)	TC'de Boyutu	Tanıdık Bağımlı	Mücadele (1.sıra)	Mücadele (2.sıra)
1	Bir kere	AÇ	Psikolojik Sorun	B	Evet	Yasaklama	D
2	Bir kere	AÇ	Merak	B	Hayır	C	D
3	Bir kere	AÇ	Psikolojik Sorun	Ciddi	Evet	C	D
4	Bir kere	AÇ	Aile	Ciddi	Hayır	C	D
5	Bir kere	Ö	AÇ	B	Hayır	C	D
6	Bir kereden fazla	AÇ	Psikolojik Sorun	Ciddi	Evet	C	D
7	Bir kereden fazla	AÇ	Psikolojik Sorun	Ciddi	Evet	C	D
8	Bir kereden fazla	AÇ	Merak	Ciddi	Hayır	Yasaklama	C

LÖ:Lise öğrencisi; ÜÖ:Özel Günlerde; AÇ:Arkadaş Çevresi; ÖG:Özel Günlerde; Ö:Özendirici Yayınlar; B:Henüz ciddi bir problem değil fakat önlem alınmadığı taktirde büyük bir sorun haline gelecektir; C:Aile ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik projeler gerçekleştirilmelidir; D:Okullarda öğretmen ve öğrenciler bilinçlendirilmelidir.

Katılımcıların 244'ü (%71) madde bağımlılığının Türkiye'deki boyutunu "üzerinde durulması gereken ciddi bir sorundur" şeklinde tanımlarken 83'ü (%24) "henüz ciddi bir sorun değildir, fakat önlem alınmadığı taktirde büyük bir sorun haline gelecektir" seçeneği ile tanımlamıştır. "Üzerinde durulması gereken kadar ciddi bir sorun olmadığını" düşünen 10 (%3), "net bir görüşü olmayan" 3 (%1) katılımcı bulunmaktadır.

Katılımcılardan son olarak madde bağımlılığı ile mücadelede yapılması gerekenleri önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Katılımcıların 244'ü (%87) "aile ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik projeler geliştirilmelidir" seçeneğini ilk sıraya yazmıştır. "Okullarda öğretmen ve öğrenciler bilinçlendirilmelidir" seçeneği ise 81 kişi (%24) tarafından ilk sıraya konulurken "yasak ve cezalara ağırlık verilmelidir" seçeneğini tercih edenlerin sayısı 27'dir (%8).

Tartışma

Panelimizi dinlemeye gelenlerin bağımlılık yapıcı maddelerin kullanma oranları, miktarı, başlama yaşı ve nedenleri ile madde bağımlılığı hakkında düşüncelerinin sorgulandığı anket neticesinde söz konusu kesimde sigara ve alkol kullanma oranlarının oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Alkol ve sigara dışında bağımlılık yapıcı maddelerin kullanım oranının ise nispeten düşük olduğu gözlenmektedir.

Ülkemizde 1988 yılında yapılan bir çalışmada sigara kullanma oranı ortalama %43.6; (erkeklerde %62.8, kadınlarda %24.3) bulunmuştur (27). Çalışmamızda saptanan genel sigara kullanım oranı (%39) bu çalışmadakine yakın olsa da bizim çalışmamızda erkeklerdeki sigara kullanma oranı (%37.7) nispeten düşük, kadınlarda ise (%39,8) daha fazla bulunmuştur. Paneli dinlemeye gelenlerin çoğunluğunu sağlık personelinin oluşturmaktadır. Çalışmamızda gözlenen, kadın sağlık personelinde toplum geneline göre daha yüksek, erkek sağlık personelinde ise toplum geneline göre daha düşük sigara kullanma oranı hem ülkemizde (25) hem de diğer ülkelerde yapılan çalışmalar ile paralellik göstermektedir (5,16). Buna ek olarak ABD'de yapılmış bir çalışmada askeri ortamlarda çalışan kadınların genel popülasyona göre daha yüksek madde kullanım eğiliminde olduğuna dikkat çekilmektedir (28).

Katılımcıların yaklaşık üçte birini oluşturan tıp fakültesi öğrencilerinde madde kullanımı ile ilgili ülkemizde yapılmış sınırlı sayıdaki çalışma sadece sigara kullanımını kapsamaktadır. Bizim çalışmamızda %33 bulunan sigara içme oranı, Eskişehir Üniversitesi'nde bulunan orana (%33,9) (2) ve Uluslararası Tüberküloz ve Akciğer Hastalıklarını Önleme Teşkilatı'nın 42 ülkede, 5000 tıp öğrencisi üzerinde yapmış olduğu çalışmada (3) Türkiye'den seçilen yedi üniversitenin ortalamasına (%30) yakındır.

Dünyadaki çeşitli tıp fakültelerinde madde kullanımı konusunda yapılmış çalışmalar mevcuttur (3-10,12,16,18,19). ABD'de tıp fakültesi öğrencilerinde yapılan kapsamlı bir araştırmada (4) son bir ayda sigara kullanım oranı %10, sigara deneme oranı ise %55 bulunmuştur. Daha yakın bir tarihte, gene ABD'de yapılan bir çalışmada devamlı sigara kullanma oranı %2, sigarayı deneme oranı ise %13'tür (5). İngiltere'de tıp öğrencilerinde sigara kullanım oranı %10 (6), Fas'ta %11.2 (7), Avustralya'da %2.9 (8), Çin'de erkeklerde %37.7, kadınlarda %0 (9), Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da erkeklerde %22 (10), Çek Cumhuriyeti'nde %18 (12) olarak saptanmıştır. Sunulan çalışmada ve ülkemizde yapılmış diğer iki çalışmada (2,3) bulunan sigara kullanma oranları, diğer ülkelerin tıp fakültelerinde saptanan oranlardan fazladır. Buna rağmen çalışmamızda, tıp fakültesi öğrencileri eğitim gurupları göz önüne alındığında en az sigara içme oranına sahiptir. 1979'da ABD'de yayınlanan bir rapora göre sigara kullananların %10 ila 25'i doktoru tarafından önerildiği takdirde sigarayı bırakmakta yada azaltmaktadır (13). Tıp fakültelerinde sigara ile yapılacak mücadele topluma da yansiyacak etkilerinden dolayı öncelik verilmesi gereken bir konudur. Sigara içenlerin %68.7'sinin günlük sigara tüketiminin bir paketten daha az olduğu göz önüne alınırsa yapılacak mücadelenin başarı şansının yüksek olduğu söylenebilir.

Ülkemizde toplumun üçte birinin alkol kullandığı (yaklaşık 20 milyon kişi), alkol kullananların da dördte birinin bağımlı olduğu tahmin edilmektedir (yaklaşık 5 milyon kişi) (11). Çalışmamızda %40 olarak tespit edilen alkol kullanım oranı ülke tahminlerinden fazladır. Alkol, günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerde çok ciddi bir problemdir. ABD'de 11 milyon alkol bağımlısı bulunmaktadır (14). Alkol sadece kullanana değil tüm topluma olan yaygın zararıyla dikkati çeken bir maddedir. ABD'de kazalara bağlı yaralanmaların %40'ı alkol kullanımıyla ilişkilidir (15). Çalışmamızın ele aldığı kesitte özellikle erkeklerde alkol kullanımının %47'ye ulaştığı görülmektedir. Bu sayı sigara kullanım oranından oldukça fazladır. Tıp fakültesi öğrencilerinde ise alkol kullanım oranı %31'dir. ABD'de yapılan bir çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinde son bir ayda alkol kullanım oranı %87.5, alkol deneme oranı ise %98.1 olarak saptanmıştır (4). Bir başka çalışmada ise bir haftada üç günden fazla alkol kullanım oranı %18 bulunmuştur (5). İngiltere'de ise bu oran %89'dur (16). Gelişmiş ülkelerdeki yüksek rakamlar, bizim için gelecek konusunda uyarıcı niteliktedir.

Çalışmamızda alkol kullanımı ile sigara içimi arasında, önceki yayınların da belirttiği gibi (16-18) oldukça yakın bir ilişki bulunmuştur (sigara kullananlarda %63.4 alkol, alkol kullananlarda %62.5 sigara kullanımı). Diğer bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili olarak da bu tür bir ilişkinin olduğu bilinmektedir. ABD'de yapılmış bir çalışmada, tıp fakültesi öğrencilerinde kokain kullanımı ile sigara ve alkol kullanımı arasında anlamlı ilişki saptanmıştır (18). Başka bir çalışmada da kullanılan sigara miktarı günlük bir paketten fazla olanlarda alkol kullanım oranının %77.5'e ulaşması, sigara kullanım miktarı ile alkol kullanımı arasında bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir (16). Ayrıca sigara içenlerin alkol tüketiminin içmeyenlerden fazla olduğu da bilinmektedir (16).

Bulgularımıza göre madde kullanımı ile yaş arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Sigara ve alkolün gerek ayrı ayrı gerekse birlikte kullanımları yaşla birlikte artmaktadır. Bu sonuçlar daha önceki çalışmaların sonuçları ile uyumludur (9,19). Çalışmamızda 21-23 yaş gurubunda bir önceki yaş gurubuna göre sigara kullanımında %9, alkol kullanımında %13, ikisinin birlikte kullanımında %10 artış gözlenmektedir. Bu yaş gurupları tıp eğitiminin zor dönemleri olan 2, 3 ve 4. sınıflara karşılık gelmektedir. GATA Askeri Tıp Fakültesi'nde bizim çalışmamıza yakın bir tarihte yapılan ve depressif belirti sıklığının araştırıldığı bir çalışmada da tıp öğrencilerinde depressif belirtilerin en yüksek olduğu dönemin 3 ve 4. sınıflar olduğu öne sürülmüştür (21). Aynı çalışmada depressif semptom görülme sıklığının sigara içenlerde anlamlı derecede arttığı da gözlenmiştir (21).

Çalışmamızda bulduğumuz sigara ve alkole başlama yaşları, her iki madde için en yüksek başlama nedeni olarak gösterilen "arkadaş çevresi" ile birlikte değerlendirildiğinde, özellikle erkeklerin sigaraya ve alkole lise, kadınların ise üniversite döneminde başladığı söylenebilir. Bununla beraber anketin yatılı

öğrenim görenlerin ağırlıklı olduğu bir ortamda yapılmış olması ve katılımcıların çoğunun lise ve üniversiteyi ailelerinden uzakta okumasının olumsuz rolü de göz ardı edilmemelidir. Bu veri, aynı zamanda aile ortamının, gençleri bağımlılık yapıcı maddelerden korumada oynadığı olumlu role de işaret etmektedir. ABD’de yapılmış bir çalışmada da ailenin tutumunun alkol kullanımındaki etkisi sorgulanmış ve kızlar için koruyucu bir faktör olduğu ancak bunun erkekler için geçerli olmadığı ileri sürülmüştür (20).

Bulgularımız madde kullanmaya başlamada arkadaş çevresinin en önemli faktör olduğuna işaret etmektedir. Buna karşın, ABD’de tıp fakültesi öğrencilerinde yapılan bir çalışmada madde kullanmaya başlamada en sık rahatlama, kendini iyi hissetme ve iyi zaman geçirme, birlikte kullanılan maddeler içinse (özellikle alkol ve sigara) problem yada sıkıntıdan uzaklaşma gibi bireysel nedenler öne sürülmüştür (4). Çin’de tıp öğrencilerinde yapılan bir başka çalışmada da stres, merak, yalnızlık ve arkadaşların cesaretlendirmesi saptanan başlama nedenleri arasındadır (9).

Sigara, alkol ve her ikisini birlikte kullananlarda illegal bağımlılık yapıcı maddeleri de kullanmayı düşünmüş olma oranının artması bize alkol ve sigara gibi legal maddelerin de ciddi illegal bağımlılık tiplerine göz ardı edilemeyecek düzeyde önemli bir katkısı olduğunu göstermektedir. Bu ilişki, bağımlılık mekanizmasında tolerans gelişimi olarak bilinen, kullanılan maddenin istenilen etkiyi daha yüksek dozlarda sağlaması ve bir süre sonra da daha güçlü madde arayışına girilmesi (29) ile de ilişkili olabilir. Bir diğer neden alkolün kullanıldığı ortamların (bar, diskotek vs.) diğer bağımlılık yapıcı maddelerin kullanıldığı ortamlara göre legal ve daha yaygın olması da olabilir. Başka bir etken olarak da alkol alıp sarhoş olan gencin arkadaşlarının da etkisi ile çeşitli maddeleri kullanmaya karşı savunmasız kalması sayılabilir. Yukarıda sıralanan etkenlerin her biri veya tümü ikinci bir madde kullanımına katkı sağlayabilir.

Benzer şekilde yakın çevresinde madde bağımlısı olan katılımcılarda madde kullanımındaki artış dikkat çekicidir. Bu insanların bağımlılığın olumsuz yönlerini görmezlikten gelip “bir kereden bir şey olmaz” gibi yanlış bir mantıkla, merak nedeniyle yada bağımlı kişinin bir süre sonra ihtiyacı olan maddeyi karşılamak için maddeyi pazarlayacak ortam yaratmaya çalışması nedeniyle bu maddeleri denedikleri düşünülebilir. ABD’de bir tıp fakültesinde yapılan araştırmada alkol bağımlılarının %6’sının babasında, %5’inin annesinde, %4’ünün kardeşinde alkol ile ilgili sorunlar olduğu; illegal madde bağımlılarının %15’inin kardeşinde, %1’inin annesinde benzer problemler olduğu görülmüştür (18). Başka bir yayında sigara içiminde özellikle kız kardeşin sigara kullanımının kardeşlerinin sigaraya başlamasında etkili olduğu bildirilmektedir (9).

Basında yer alan bir çalışmanın sonuçlarına göre alkol ve sigara dışında bağımlılık yapıcı maddelerin kullanım oranı %4.8 olarak bulunmuştur (23). Bizim çalışmamızda bulunan %2.3’lük madde kullanmış olma oranı toplumdakinden düşüktür. Çalışmamızda bulunan madde kullanma oranı ABD’de bir tıp fakültesinde bulunan %46 marihuana, %17 kokain kullanmış olma oranına göre oldukça düşüktür (18), ancak gelecekte olabilecekleri göstermesi açısından yine de dikkat çekicidir.

Gençleri madde bağımlılığına iten neden olarak katılımcılar en çok “arkadaş çevresini” sorumlu tutmaktadır. Henüz bireyselliğini tam anlamıyla kazanamamış olan gençler çevrelerinden kolayca etkilenme eğilimindedirler; bu eğilimde ailenin ilgisizliği de önemli bir faktördür (30,31). Özellikle ülkemizdeki ailesel yapı gençlerin özgüvenlerini, bireyselliklerini kazanmalarını geciktirecek niteliktedir. Toplumumuz, madde bağımlılığı konusunda eğitilirken aynı zamanda gençlerini kendine güvenen, hayattan olumlu beklentileri olan, çevrelerinden gelen fikirleri düşünmeden kabul etmeyen, bireysellik ve sorumluluk duygusu kazandıracak şekilde eğitebilmesi için gerekli bilgi de verilmelidir.

Ankete katılan herkese yöneltilen, gençleri madde bağımlılığına iten sebepler hakkındaki soruya verilen yanıtlar madde kullanım guruplarına ve herhangi bir madde kullanmayan guruba göre çok küçük oynamalar göstermektedir; ancak madde kullanmayı düşünen ve kullanan gurupta “değişik şeyler deneme merakı” diğer guruplara göre yüksek görülmektedir. Basında yer alan bir raporda, bağımlıların %36’sı arkadaş çevresinin, %16’sı ailevi sorunların madde kullanmaya başlamada etkili olduğunu bildirmiştir (24).

Katılımcıların %71’inin madde bağımlılığının Türkiye’deki boyutunu “üzerinde durulması gereken ciddi bir sorun” olarak tanımlaması sevindiricidir. Bu da düzenlediğimiz panel gibi toplumu bilinçlendirme çalışmalarının etkili olabileceğini göstermektedir. Gene katılımcılar madde bağımlılığıyla mücadelede “aile ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmalı” seçeneğini %87 oranında ilk sıraya koyarak bilinçlendirmenin önemini vurgulamışlardır.

Çalışmamız toplumda sağlık personeli sıfatı taşıyan yada taşıyacak olan insanların önemli bir halk sağlığı problemi olan madde bağımlılığı hakkında durumunu ortaya koymaktadır. Sağlık personelinin bu tür maddeleri kullanma oranları, aldığı eğitime rağmen, ülke oranlarına yakındır. Oysa birçok ülkede sağlık personeli topluma oranla daha az bağımlılık yapıcı madde kullanmaktadır (4,8,9,16). Bu fark anket yapılan topluluğun yarısına yakınının yatılı olarak okumakta olması ve ülkemizde sağlık çalışanlarının mesleki zorlukların yanı sıra sosyal olarak tatmin olamaması gibi nedenlere bağlı olabilir.

Anketimiz bağımlılık konulu panele gelen çeşitli guruplardan sağlık personeli ve diğer meslek guruplarından katılımcıları içine almaktadır; ayrıca tek bir madde sorgulanmadığından veri çeşitliliği artmaktadır. Anketimizin kapsadığı her gurup ve her bir madde için daha çok katılımcı ile yapılacak çalışmalarla daha ayrıntılı ve kesin sonuçlara ulaşılabilir. Ülkemizde bu konuyla ilgili toplumun genelini temsil edebilecek veriler kısıtlıdır, bu da verilerimizi ülke geneliyle karşılaştırarak daha net yorumlar yapmamızı zorlaştırmıştır. Madde bağımlılığı ile savaşta strateji belirleyebilmek için önce sorun tam anlamıyla ortaya konulmalıdır. Bu amaçla ülkemizde madde bağımlılığının boyutu ve niteliği tüm yönleriyle ortaya konulmalı ve mücadele çok geç olmadan başlatılmalıdır.

Teşekkür

Bağımlılık Paneline katkılarından dolayı Prof.Dr. Aşkın İŞİMER, Dr. Evren YAŞAR ve Dr. Uğur KESKİN'e teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. Kalagher, S.; "Alcohol and Drug Use Among Teens Begins To Decline, Says Government Report", Dec 18,1998.
2. Metintaş, S., Sariboyacı, M.A., Nuhoglu, S.; "Smoking patterns of university students in Eskişehir, Turkey.", Public Health 1998 Jul;112(4),261-264.
3. Kocabaş, A., Burgut, R., Bozdemir, N. et al.; "Smoking patterns of different medical schools in Turkey.", Tobacco Control 3,228-235.
4. Baldwin, D.C. Jr., Hughes, P.H., Conard, S.E., Storr, C.L., Sheehan, D.V.; "Substance use among senior medical students. A survey of 23 medical schools." JAMA 1991 Apr 24;265(16),2074-2078.
5. Mangus, R.S., Hawkins, C.E., Miller, M.J.; "Tobacco and alcohol use among 1996 medical school graduates.", JAMA 1998 Oct 7;280(13),1192-1193, 1195.
6. Ghodse, A.H., Howse, K.; "Substance use of medical students: a nationwide survey." Health Trends, 1994;26(3),85-88.
7. Yassine, N., Bartal, M.; "Smoking among medical students in Casablanca", Rev Mal Respir 1999 Feb;16(1),59-64.
8. Richmond, R.L., Kehoe, L.; "Smoking behaviour and attitudes among Australian medical students." Med Educ 1997 May;31(3),169-176.
9. Xiang, H., Wang, Z., Stallones, L., Yu, S., Gimbel, H.W., Yang, P.; "Cigarette smoking among medical college students in Wuhan, People's Republic of China.", Prev Med 1999 Sep;29(3),210-215.
10. Tessier, J.F., Freour, P.P., Nejjari, C., Belougne, D., Crofton, J.; "Smoking behaviour and attitudes of medical students towards smoking and anti-smoking campaigns: a survey in ten Africa and Middle Eastern countries.", Tobacco Control 1,95-101.
11. E MAG (NTV Magazin); 2000 Mart;1(7),47.

12. Kralikova, E., Kozak, J. et all.; "Czech medical faculties and smoking.", Cent Eur J Public Health 1995 May; 3(2),97-99.
13. "Smoking and Health: A Report of the Surgeon General." US Dept of Health, Education, and Welfare Publication (PHS) 79-50066.1979.
14. TIME; May 5;1997 (special reprint).
15. US Public Health Service; "Alcohol and other drug abuse in adolescents." Amer Fam Physn 1994;50,1737-1740.
16. Collier, D.J., Beales, I.L.; "Drinking among medical students: a questionnaire survey.", BMJ 1989 Jul 1;299(6690),19-22.
17. Moore, R.D., Mead, L., Pearson, T.A.; "Youthful precursors of alcohol abuse in physicians.", Am J Med 1990 Apr;88(4),332-336.
18. Schwartz, R.H., Lewis, D.C., Hoffmann, N.G., Kyriazi, N.; "Cocaine and marijuana use by medical students before and during medical school.", Arch Intern Med 1991; Jan,151(1),196.
19. Laporte, J.R., Cami, J., Gutierrez, R., Laporte, J.; "Caffeine, tobacco, alcohol and drug consumption among medical students in Barcelona.", Eur J Clin Pharmacol 1977 Jul 19;11(6),449-453.
20. Simons-Morton, B., Haynie, D.L., Crump, A.D., Saylor, K.E., Eitel, P., Yu, K.; "Expectancies and other psychosocial factors associated with alcohol use among early adolescent boys and girls.", Addict Behav 1999; Mar-Apr;24(2),229-238.
21. Kır, T., Hamzaoğlu, O.; "Aileden uzak yaşamın ruh sağlığı üzerine etkisi: yatılı okul öğrencilerinde depresif belirtilerin sıklığı", GATA Bülteni 1997; 39,299-306.
22. Cumhuriyet Gazetesi; Prof. Dr. Erol SEZER ile görüşme; 28 Mayıs 1999.
23. Cumhuriyet Gazetesi; 27 Nisan 2000.
24. Milliyet Gazetesi; 12 Şubat 1999.
25. Tuğlu, C., Güzelant, A., Erdoğan, A., Şenveli, B., Abay, E.; "Hekimlerde sigara içme alışkanlığı ve ruhsal örüntü", Bağımlılık 2000; 1(1),32-37.
26. Önder, Y., Demircan, C., Deniz, R.; "Tıp fakültesi çalışanlarında sigara içme prevalansı", IV. Ulusal halk sağlığı kongresi özet kitabı, 1994.
27. "Sigara alışkanlıkları ve sigara ile mücadele kampanyası kamuoyu araştırması." PİAR araştırması, Ocak 1988.
28. Bray, R.M., Fairbank, J.A., Marsden, M.E.; "Stress and substance use among military women and men", Am. J. Drug Alcohol Abuse 1999; 25(2),239-256.
29. Rang, H.P., Dale, M.M., Ritter, J.M.; Pharmacology 4th Edition. Churchill Livingstone 1999, 614-616.
30. Adams, J.F.; Ergenliği Anlamak: Ergenin Gelişen Benliğine Yaşıt İlişkilerinin Etkisi. Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 1995, 133-147.
31. Somerdem, C.; Alkol ve uyuşturucularla işimiz bitti. Ankara, Doruk Yayıncılık, 1996,28-32.
32. Kayır, H., Evrensel, A., İpekdal, İ., Yaşar, E., Keskin, U.; Madde Bağımlılığı Paneli (Moderatör: Prof.Dr. Aşkın Işimer), GATA Halil Akççek Konferans Salonu, 5 Mart 1998.

EK 1: Çalışmamızda kullandığımız anket formu

GATA Askeri Tıp Fakültesi İletişim Topluluğu Madde Bağımlılığı Çalışma Grubu Değerlendirme Anketi

Anketin amacı:

Sunduğu sahte mutluluklarla gençlerimizi kısıncasına alan madde bağımlılığı sorunu, bugün Dünya Sağlık örgütü tarafından en önemli üç sağlık problemlerinden birisi olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde ise madde bağımlılığı konusunda gerek kişileri bilinçlendirme, gerekse mücadele çalışmalarında yetersiz kaldığı bir gerçektir.

Yapılacak her türlü olumlu çalışmanın, ülkemizde madde bağımlılığı sorununun gençliğimizi ve geleceğimizi tehdit etmesini önleyeceği de bir başka gerçektir.

Anketteki amacımız; bu görüşler çerçevesinde, ülkemizde madde bağımlılığı sorununun daha iyi anlaşılmasına, kişilerin bu konuda bilinç sahibi olmasına katkıda bulunmaktır.

Sizlerin de ilgileri ile bu amaca hep birlikte ulaşacağımıza inanıyoruz.

ANKET SORULARI

1) Yaşınız: .....

Cinsiyetiniz: K E

Mesleğiniz yada öğrenim durumunuz: .....

2) Sigara kullanıyor musunuz? Hayır Evet Günde 1 paketten az.
 Günde 1 paket yada daha fazla.
 Günde 2 paket.
 Günde 2 paketten fazla.

Sigara kullanmaya kaç yaşında başladınız ? .....

Sigara kullanmaya başlamanıza neden olan faktörleri öncelik sırasına göre belirtiniz

- Merak
- Özenti
- Arkadaş çevresi
- Kişisel problemler
- Diğer .....

3) Alkol kullanıyor musunuz? Hayır Evet

Sıklığı: Özel günlerde/toplantılarda
 Ayda bir kez
 Haftada bir kez
 Her gün

Alkol kullanmaya kaç yaşında başladınız?.....

Alkol kullanmaya başlamanıza neden olan faktörleri öncelik sırasına göre belirtiniz

- Merak
- Özenti
- Arkadaş çevresi
- Kişisel problemler
- Diğer .....

4) Yaşamınızın herhangi bir döneminde sigara ve alkol dışında bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birini kullanmayı hiç düşündünüz mü?

Hayır

Evet

Cevabınız "Evet" ise: Hiç kullandınız mı?

Hayır

Sadece bir kere

Bir kereden fazla

Halen kullanmaktayım

5) Size göre özellikle gençleri madde bağımlılığına iten sebepleri öncelik sırasına göre numaralandırınız.

.....Aile içindeki olumsuz ortam.

.....Gencin kendi içinde bulunduğu psikolojik sorunları.

.....Arkadaş çevresi.

.....Özendirici TV programları, dergi ve gazete yazıları.

.....Macera ve değişik şeyleri deneme merakı.

.....Diğer .....

6) Size göre madde bağımlılığının Türkiye'deki boyutu nedir?

Üzerinde durulması gereken ciddi bir sorundur.

Henüz ciddi bir sorun değildir fakat önlem alınmadığı takdirde büyük bir sorun haline gelecektir.

Üzerinde durulması gereken kadar ciddi bir sorun değildir.

Bu konuyla ilgili net bir görüşüm yok.

7) Yakın çevrenizde (tanıdık, akraba,) sigara dışında, madde bağımlısı var mı?

Hayır Evet

8) Size göre madde bağımlılığı ile mücadelede yapılması gerekenleri önem sırasına göre numaralandırınız.

.....Okullarda öğretmen ve öğrenciler bu konuda bilinçlendirilmelidir.

.....Yasak ve cezalara ağırlık verilmelidir.

.....Aile ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik projeler geliştirilmelidir.

.....Diğer .....

9) Panel ve anket ile ilgili görüşleriniz: .....

ÇALIŞMAMIZA GÖSTERMİŞ OLDUĞUNUZ İLGİDEN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ.